

JAANA HALLAMAA
Yhdessä toimimisen
etiikka. Helsinki:
Gaudeamus 2017. 320 s.

”Vad du vill att andra ska göra för dig, ska du också göra för andra”. Gyllene regeln återfinns i någon form i så gott som alla kulturer i världen. Hallamaas bok tar avstamp i utmaningarna i att skapa det goda för oss själva och andra, och hon synar i sömmarna såväl filosofiskt-etiska, sociologiska och praxis-teoretiska synvinklar på temat.

Hon tittar ur ett praxis-teoretiskt (”kätännön teoria”, ”practice theory”) perspektiv på människans beteende, och använder olika utgångspunkter för att förstå vad som motiverar oss och vad som hindrar oss från att samarbeta. Hon går igenom begreppet praxis i vetenskapsfilosofi, och kombinerar det med god praxis, moraliskt god verksamhet. Genom att knyta an till förtroende, makt och influens, kommer hon närmare socialvetenskaper och därmed förmodligen ett mer konkret angreppssätt för de flesta läsare. Hon förklarar via enkla exempel skillnaderna mellan olika sorter av mänskligt samarbete: På en busshållplats skapas en tillfällig grupp människor, vars enda gemenskap är att vänta på bussen samtidigt. Men trots att gruppen är tillfällig, är den inte ostrukturerad: man grupperar sig (moraliskt) praktiskt, till exempel bildar en kö, eller ser till att människor med rollator eller barnvagn kommer in, ofta utan att någon behöver säga ett ord. Brytningar mot normen noteras fort.

Från sådana här enkla beskrivningar flyter texten naturligt över till mer utförliga genomgångar av till exempel bakgrunden till samhälleliga institutioner och förutsättningarna för deras överlevnad.

Boken är mycket pedagogiskt upplagd, med teori och beskrivning varvat med praktiska exempel. Många koncept och resonemang är också stödda av överskådliga tabeller, som underlättar förståelsen och

inlärnigen. För en person som arbetar i någon sorts maktposition (chef, lärare osv.) hämtar kapitlen om makt och influens nyttiga synvinklar på den idag ibland ensidiga diskursen om att motivera andra och bemyndiga. Hallamaa visar på den enorma komplexitet som ett makt- och influensförhållande innebär, men lyckas få det komprimerat i en överskådlig tabell med olika kombinationer av önskade slutresultat, viljor, relationer, och influensmekanismer. Hur skiljer sig till exempel hot, belöning och uppmuntran från varandra i förhållande till mottagarens reaktion och det kommande samarbetet.

I slutet av boken för hon en intressant diskussion om gåvans betydelse för etiken i samarbete. Baserat på den franska sociologen Marcel Mauss lär om gåvosystem, utvecklar hon frasen ”Det finns inga gratis luncher”. Resonemanget är, att gåvor är limmet i att handla moraliskt tillsammans. Om du blir bjuden på lunch, vet du att du är skyldig något till den som bjöd. Om du försöker betala lunchen själv, blir den som bjuder sårad, för du bryter normen. Det är den sortens outtalad reciprocitet över tiden som håller ihop människor, enligt Mauss. Ibland kan reciprociteten överförs till en tredje person, till exempel i förhållandet föräldrar-barn. En förälder väntar sig inte en 1:1 reciprocitet av sitt barn, men hoppas att barnet för gåvan (att sköta, att älska, att bry sig om) vidare till sina egna barn. En gåva kan alltså aldrig vara fri. Mänsklighetens historia är full av exempel på att gåvor kräver återgäldning.

Boken lämpar sig väl som en lärobok för till exempel social- och organisationsvetare. Den är ett välkommet tillägg till den pedagogiska litteraturen i sin gedigna och praktiska genomgång av teorier, praktiska exempel, och tabeller som åskådliggör på ett bra sätt poängerna i argumenten.

HENRIKA FRANCK
PROF.

MARITTA TÖRRÖNEN,
KAIJA HÄNNINEN, PÄIVI
JOUTTIMÄKI, TIINA
LEHTO-LUNDÉN, PETRA
SALOVAARA & MINNA
VEISTILÄ (TOIM.)

Vastavuoroinen sosiaalityö.
Helsinki: Gaudeamus 2016.
360 s.

Vastavuoroinen sosiaalityö on laaja kokonaisuus, yhteensä 21 lukua ja 360 sivua. Kirjan kirjoittajina on yliopistojen professoreita sekä yliopistojen ja ammattikorkeakoulun opettajia. Otsikossa mainitulla ”vastavuoroisuudella” (engl. reciprocity) tarkoitetaan sanakirjamääritelmän mukaan vastavuoroisuutta, molemminpuolisuutta, riippuvuutta sekä suhteeseen liittyviä oikeuksia ja velvollisuuksia. Kirja jakautuu kolmeen osaan: sosiaalityön eetos, suhdetyö ja käytännön toiminta. Näitä edeltää Maritta Törrösen artikkeli ”Johdatus vastavuoroiseen sosiaalityöhön”. Artikkelin mukaan kirjassa tarkastellaan sosiaalityön yhteiskunnallista eetosta, ammatillisia suhteita ja kohtaamisia sekä käytännön toimintaa vastavuoroisuuden teoreettisen viitekehyksen näkökulmasta niin että, jokainen kirjoittaja soveltaa omaa näkökulmaansa vastavuoroisuuteen. Johdatuksen mukaan teos on puheen- vuoro, joka kirkastaa sosiaalityön yhteisöllistä ja hyvinvointipoliittista luonnetta. Valitettavasti tämä ei toteudu. Kirjassa ei esitetä vastavuoroisuuden teoreettista viitekehystä, vaan hajanaisia siihen liittyviä ajatuksia. Artikkelit kyllä käsittelevät hyvinkin erilaisia teemoja omasta näkökulmastaan. Kommentoin arviossani artikkeleita, jotka selventävät kirjan teemaa tai vaihtoehtoisesti herättävät kysymyksiä.

Antti Karisto pohtii artikkelissaan vastavuoroisuuden ja hyvinvoinnin suhdetta. Hän kuvaa vastavuoroisuutta hyvinvointikäsitteen tapaan monimieliseksi ja liukkaaksi käsitteeksi. Kariston mukaan Allardtin

hyvinvointikäsitteistä lähimpänä vastavuoroisuutta ovat yhteisyyssuhteet ("loving"). Ystävyys- ja perhesuhteissa jonkinlainen vastavuoroisuus on ehdoton edellytys. Vastavuoroisuuteen viitataan usein kultaisten säännön avulla: minkä tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää se heille. Sosiologiassa ja antropologiassa sillä on kuvattu solidaarisuuden ja yhteiselämän muotoja. Kariston mukaan hyvinvointivaltiota voidaan pitää yleiseen vastavuoroisuuteen perustuvana ja sitä ilmentävänä. Hyvänä esimerkkinä on sosiaalivakuutus.

Maritta Törrönen kuvaa artikkelissaan "Vastavuoroisuuden yhteisöllinen luonne" erilaisia tapoja ymmärtää vastavuoroisuus. Törrönen määrittelee vastavuoroisuuden sosiaalisen pääoman kautta ja puhuu myös hyvinvoinnin rakentumisesta tavoite- ja resurssiteoreettisesti, osallisuuden tunteesta, olemassaolon oikeutuksesta, hyväksynnästä sekä dialektisesta ja kilpailusta hyvinvoinnista. Törrösen artikkeli puhuu yksilö- ja yhteisötason hyvinvointiin vaikuttavista ja liittyvistä tekijöistä hämmentävän eritasoisilla käsitteillä. Hyvinvointivaltiossa ja sosiaalityössä on kaiketi kysymys kollektiivisesta toiminnasta ja vastavuoroisuudesta, ei yksilöiden välisestä vastavuoroisuudesta tai yhteisösuhteista (sosiaalinen pääoma) yleensä. Jorma Sipilä ja Anneli Anttonen toteavatkin "Universalismia ja sen vaihtoehtoja" analysoivassa artikkelissaan heti alussa, että yksilökohtaisen vastavuoroisuuden sijaan hyvinvointivaltiossa oikeudet perustuvat kollektiiviseen vastavuoroisuuteen. He analysoivat myös terävästi tämän hetken haastetta, yhteisvastuun ja yksilön vastuun kysymystä.

Mikko Mäntysaari käsittelee artikkelissaan "Hyvinvointiliberalismi ja uusliberalismi sosiaalityön toimintaympäristönä" sosiaalityön yhteiskunnallista kontekstia. Hän näkee sosiaalityön kansalaisen ja hyvinvointiyhteiskunnan kohtaamisena,

jossa sosiaalityöntekijä edustaa paitsi itseään ennen kaikkea ammattikuntansa ja yhteiskunnan intressiä. Sosiaalityö toimii välittäjänä yksilön ja yhteiskunnan välissä. Tässä mielessä kyse on vastavuoroisuudesta. Mäntysaari käsittelee teeman kannalta keskeisiä asioita, kuten sosiaalityön oikeutusta puuttua ihmisten asioihin. Sosiaalityö on neuvotteleva ja rajankäyntiä yksilön tarpeentyydytyksestä ja valinnanvapaudesta – oikeuksista ja velvollisuuksista. Taustalla on myös iso kysymys, onko esimerkiksi työttömyyden syitä etsittävä yhteiskunnallisista vai yksilöllisistä tekijöistä. Mikä on julkisen vastuun ja yksityisen sekä perheen ja lähiyhteisön vastuun suhde? Käännös yksilön vastuun suuntaan on tapahtunut 1980-luvun lopulta alkaen uusliberalistisen suuntauksen myötä, jossa sosiaalityön jopa nähdään ylläpitävän ongelmia niiden ratkaisemisen sijaan. Mäntysaari kuvaa tätä hyvinvointivaltion paradigmaattista käännettä ja sitä, miten yhteiskunnallinen eetos vaikuttaa sosiaalityöhön ja sosiaalityöntekijän ja asiakkaiden suhteisiin. Artikkelissaan Mäntysaari uskaltaa puuttua sosiaalityöhön vaikuttaviin isoihin kysymyksiin.

Arja Jokisen teemana on asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde. Artikkelissa käsitellään sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhdetta yhteiskunnallisella ja institutionaalisella tasolla, ammatillisena auttamissuhteena ja vuorovaikutussuhteena, mikä luo hyvän kehyksen vastavuoroisuuden pohdinnalle. Artikkelissa käsitellään myös suhteissa olevia ristiriitoja ja niihin oleellisesti liittyvää valta-asetelmaa.

Aino Kääriäinen kirjoittaa sosiaalityön dokumentoinnista ja pohtii myös dokumentoinnissa käytettävää valtaa, jossa valitaan, mitä kirjoitetaan ja mitä jätetään pois. Dokumentointivaatimukset ja sosiaalityön juridisoituminen ovat lisääntyneet ja dokumentoinnin merkitys on kasvanut. Keskittymisen dokumentointiin voi myös vä-

hentää inhimillisen vuorovaikutuksen osuutta sosiaalityössä, kun keskustelu tapahtuu asiakirjojen ja papereiden välityksellä.

Riitta Vornanen, Juha Hämäläinen ja Maritta Törrönen kirjoittavat laajassa artikkelissaan sosiaalityön käytäntöpoliittisesta tehtävästä. Artikkelissa pohditaan myös sosiaalityön yhteiskunnallista asemaa ja sitä, mitä "poliittisella" tarkoitetaan sosiaalityössä. Suomessa sosiaalityön poliittikalunnetta on vältetty, koska sosiaalityö liittyy niin vahvasti valtiolliseen ja kunnalliseen järjestelmään. Tärkeä huomio on suomalaisen sosiaalityön kehitys yhteiskuntapolitiikan rinnalla yhteiskuntatieteenä. Samalla voidaan kysyä, onko tämä hidastanut ammatillista ja menetelmällistä kehitystä.

Leena Eräsaari pohtii artikkelissaan yhteisösosiaalityön taustaa ja toteutumista suomalaisessa sosiaalityössä. Yhteisösosiaalityö on vähäistä, mutta samaan aikaan kuitenkin korostetaan yhteisöjen merkitystä hyvinvoinnin tuottajina. Marja Katisko käsittelee artikkelissaan kulttuurien välistä moninaisuutta sosiaalityössä. Esimerkit ovat lastensuojelusta, joka on työntekijän ja asiakkaan väliselle suhteelle erityisen haastava ympäristö.

Riitta-Liisa Kokko ja Minna Veitilä kirjoittavat sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen yhteistyöstä. Käsitteinä sosiaalityö, sosiaalinen kuntoutus, kuntoutuksen sosiaalityö ja kuntouttava sosiaalityö ovat laaja-alaisia, lähellä toisiaan ja toisiinsa kietoutuneita. Ulkopuoliselle käsitteet ovat hämääviä ja hankalia erottaa. Käytännössä käsitteitä käytetään limittäin, ja esimerkiksi syrjäytymisen ehkäisyprojekteja on alettu sujuvasti kutsua sosiaaliseksi kuntoutukseksi sen jälkeen, kun se tuli lainsäädäntöön vuonna 2015. Sosiaalinen kuntoutushan on lainsäädännössä määritelty hyvin laveasti, mikä jättää tilaa tulkinnoille.

Kirjan lopussa Minna Kivipelto käsittelee informatiivisessa artikkelissaan sosiaalityön arvioinnin lähes-

tymistapoja ja vaikuttavuuden mittaamiseen haasteita. Sosiaalityön vaikuttavuuden ja tuloksellisuuden arvioinnin kehittäminen on välttämätöntä erityisesti uudessa sote-ympäristössä.

Artikkelikokoelman johdannossa kerrotaan, että se on tarkoitettu oppikirjaksi ja käsikirjaksi käytännön työtä tekeville. Kokonaisuutena kirja on kuitenkin varsin heterogeeninen ja olisi kaivannut tiukempaa sisällöllistä ja toimituksellista fokusta. Artikkelien teemat ovat enemmänkin erilaisia katsauksia sosiaalipoliikkaan ja sosiaalityöhön liittyviin teemoihin, joihin kirjan otsikko liittyy vain löyhästi. Kirja on raskas luettava myös sivumäärältään eikä varsinaisesti tuo uutta suomalaiseen sosiaalityökirjallisuuteen.

ELSA KESKITALO
VALT. TRI, MSC

ANTTI GRONOW & TUUKKA KAIDESOJA (TOIM.)

Ihmismielen sosiaalisuus.
Helsinki: Gaudeamus 2017.
267 s.

Yhteiskuntatieteiden ja käyttäytymistieteiden rajapinta on yksi nykytieteen kuumimpia alueita. Perinteisesti tämä raja on haluttu vetää mahdollisimman tarkasti. Yhteiskuntatieteet, kuten sosiologia, pyrkivät selittämään ihmisyhteisöjen toimintaa ja luonnetta vetoamalla yhteisötason tekijöihin. Yksilötason psykologisia selityksiä on vierastettu. Käyttäytymistieteissä ja niihin nykyisin läheisesti kytkeytyvissä kognitio- ja neurotieteissä on puolestaan keskitytty nimenomaan yksilöiden aivojen, mielen ja käyttäytymisen tutkimukseen. Perinteinen kognitiotiede tarkasteli ihmismieltä lähinnä ruumiista ja sosiaalisista tilanteista irrall-

lisena tiedonkäsittelyn järjestelmänä. Nykytiedon nojalla näyttää kuitenkin siltä, että tämä yksioikoinen työnjako on tullut tiensä päähän. Kognitio- ja neurotieteet paljastavat yhä selvemmin, kuinka syvästi sosiaalinen ja kulttuurinen mieleemme oikein on. Samoin yksilöiden mielen rakenteisiin vetoavat selitysmallit ovat yhä suosituimpia yhteiskuntatieteissä.

Sosiologi Antti Gronowin ja filosofi Tuukka Kaidesojan toimittama teos *Ihmismielen sosiaalisuus* on katsoa viime vuosikymmeninä syntyneeseen tutkimuskenttään ihmistieteiden ja käyttäytymistieteiden välimaastossa. Kirjoittajina ovat suomalaiset asiantuntijat niin aivotutkimuksen, sosiologian, psykologian kuin filosofiankin aloilta. Kirjan tarkoituksena ei ole tarjota yleiskatsausta viimeaikaiseen keskusteluun, vaan pikemminkin rakentavia näkökulmia yhteiskuntatieteiden ja käyttäytymistieteiden dialogiin. Tästä painotuksesta huolimatta kirjaa voi kuitenkin lukea eräänlaisena johdatusena nykykeskusteluun.

Kirja koostuu kahdeksasta erillisestä artikkelista. Gronowin ja Kaidesojan johdanto on erittäin hyödyllinen ja pyrkii tarjoamaan kehysten uudenlaiselle yhteiskuntatieteen ja käyttäytymistieteen vuoropuhelulle. Tätä kehystä etsitään erityisesti ihmismielen evoluutiosta. Yhteiskuntatieteissä on ollut tapana olettaa, ettei yksilöiden mielen toiminnalla ole suurtakaan merkitystä yhteisöilmioiden selittämisen kannalta. Juuri tämän oletuksen *Ihmismielen sosiaalisuus* haluaa haastaa. Ihmismieli syntyy maailmaan varustettuna monilla erilaisilla kognitiivisilla mekanismeilla, jotka liittyvät erityisesti sosiaaliseen oppimiseen. Gronow ja Kaidesoja esittelevätkin erittäin hyödyllisellä ja selkeällä tavalla viimeaikaista keskustelua esimerkiksi ihmismielen erityisyydestä ja sen sosiaalisista ja kulttuurisista juurista. Esimerkiksi geenien ja kulttuurin yhteisevoluutioteorian mukaan ihmismieli on syntynyt osa-

na prosessia, johon ovat vaikuttaneet fysikaalisen ympäristön lisäksi myös työkalut ja muut kumuloituvan kulttuurin tuotteet, kuten kieli ja sosiaaliset roolit. Nämä puolestaan vaikuttavat myöhempään evoluutioon, jonka seurauksena voimmekin puhua ihmislajin erityisestä, sosiaalisesta ja kulttuurisesta evoluutiosta.

Gronow ja Kaidesoja mainitsevat myös lukuisia, viimeaikaisia teorioita ja empiirisiä tuloksia ihmismielen sosiaalisista kyvyistä. He viittaavat esimerkiksi varsin hyvin tunnettuun Jonathan Haidtin teoriaan moraalista päättelystä sekä Michael Tomasellon vertaileviin tutkimuksiin lasten ja joidenkin muiden sosiaalisten eläinten auttamistaipumuksista. Haidtin ja Tomasellon perusteella piirretty kuva lajista, joka on erityisellä tavalla sosiaalinen: se kykenee jakamaan ja pitämään yllä erilaisia normeja ja sosiaalisia rooleja sekä muokkaamaan joustavasti käyttäytymistään näiden mukaisesti. Sosiaalisuudella on kuitenkin rajansa. Sosiaalinen oppiminen tapahtuu käytännössä aina jonkin rajatun sisäryhmän piirissä ja edellyttää jakoa sisäryhmän ja ulkoryhmän välillä. Muilla sosiaalisilla eläimillä tämä jako syntyy tavallisesti sukulaisuuden pohjalta, mutta ihmisen erityispiirteensä näyttää olevan kyky muodostaa sattumanvaraisiakin ryhmiä, jotka voivat perustua vaikkapa t-paidan väriin.

Neurotieteilijä Riitta Hari tarkastelee artikkelissaan aivotoimintoja, jotka tekevät monimutkaisen sosiaalisuutemme mahdolliseksi. Vaikka sosiaalisen käyttäytymisen ja ajattelun aivoperusta onkin vielä tässä vaiheessa suhteellisen tuntematon, tiedämme siitä kuitenkin jo jotain. Ihmisäivot muokkautuvat koko elinkaaren ajan nimenomaan sosiaalisen ympäristön vaikutuksesta. Kyky "peilata" toisten ihmisten asentoja, ilmeitä ja käytöstä ilmenee hyvin varhaisessa vaiheessa yksilönkehityksessä. Myös ihmismielen kyvystä ymmärtää muita mieliä (mielenmalli tai mielenteoria) tiedetään